

Роз'яснення та рекомендації Українського інституту національної пам'яті щодо реалізації норм Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»

1. Щодо статусу осіб, яких було визнано реабілітованими в Україні до набрання чинності Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»

Станом на сьогоднішній день перелік категорій осіб, які визнаються реабілітованими, визначається статтею 1² Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». Реабілітованими визнаються особи: які до 24 серпня 1991 року були обвинувачені або яким було призначено покарання за рішенням позасудового органу незалежно від діяння або мотивів обвинувачення чи призначення покарання (пункт 1), стосовно яких до 24 серпня 1991 року були здійснені репресії у формах, визначених статтею 2 цього Закону, за рішенням іншого репресивного органу, якщо встановлено факт здійснення репресій проти таких осіб з класових, національних, політичних, релігійних, соціальних мотивів (пункт 2), стосовно яких до 24 серпня 1991 року були здійснені репресії за рішенням іншого репресивного органу, якщо встановлено недоведеність вини таких осіб у скоєнні злочину або адміністративного правопорушення (пункт 3), які до 24 серпня 1991 року були арештовані, перебували під вартою і яким було пред'явлено обвинувачення за статтями законодавчих актів, передбачених пунктами 1-5, за законодавчими актами, передбаченими пунктами 6-14, за діяння, передбачені пунктами 15-22 статті 3 цього Закону, якщо справи проти таких осіб були припинені під час слідства, попереднього (досудового) слідства або закриті за відсутності події злочину, відсутності складу злочину, недоведеності участі особи у вчиненні злочину (пункт 4), стосовно яких до 24 серпня 1991 року за рішенням іншого репресивного органу були здійснені репресії у формах, визначених статтею 2 цього Закону, за недонесення (неповідомлення) про вчинення або підготовку до вчинення іншою особою діяння, за яке законодавством, що діяло до 24 серпня 1991 року, було передбачено кримінальну або адміністративну відповідальність, за умови що особа, якій призначено покарання за вчинення або підготовку до вчинення такого діяння, була реабілітована в установленому порядку (пункт 5).

Відповідно до частини першої статті 7 вищевказаного Закону прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій здійснюється Національною комісією з реабілітації за поданням регіональних комісій з реабілітації. Відповідно до пункту 2 частини першої статті 7¹, частини третьої статті 8 зазначеного Закону, а також пункту 11 розділу VI Положення про Національну комісію з реабілітації, затвердженого наказом Міністерства культури України від 25.10.2018 № 926, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 12.11.2018 за № 1281/32733, за результатами розгляду обґрунтованих пропозицій та матеріалів, які надійшли від регіональних комісій з реабілітації, Національна комісія з реабілітації приймає висновки та рішення про визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій.

Зазначена редакція статей 7, 7¹ та 8 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» набрала чинності з 05.05.2018. З огляду на це, після 05.05.2018 єдиним органом, який має повноваження приймати рішення

про визнання осіб реабілітованими та видавати відповідні висновки та рішення про реабілітацію, є Національна комісія з реабілітації.

Разом з тим, статтею 1 Закону України від 17.04.1991 № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у редакції, яка діяла до 05.05.2018, було передбачено, що реабілітованими вважаються особи, які з політичних мотивів були необґрунтовано засуджені судами або піддані репресіям позасудовими органами, в тому числі «двійками», «трійками», особливими нарадами і в будь-якому іншому позасудовому порядку, за вчинення на території України діянь, кваліфікованих як контрреволюційні злочини за кримінальним законодавством України до набрання чинності Законом СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» від 25 грудня 1958 року, за винятком осіб, зазначених у статті 2 Закону України від 17.04.1991 № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні». Реабілітованими було також визнано громадян, засуджених за: антирадянську агітацію і пропаганду за статтею 7 Закону СРСР «Про кримінальну відповідальність за державні злочини» від 25 грудня 1958 року і статтею 62 Кримінального кодексу України в редакції до прийняття Закону Української РСР від 28 жовтня 1989 року «Про затвердження Указу Президії Верховної Ради Української РСР від 14 квітня 1989 року «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів Української РСР»; поширення завідомо неправдивих вигадок, що порочать радянський державний і суспільний лад, тобто за статтею 187¹ Кримінального кодексу України; порушення законів про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, посягання на особу та права громадян під приводом справляння релігійних обрядів, якщо вчинені дії не були поєднані з заподіянням шкоди здоров'ю громадян чи статевою розпустою. Визнано такими, що підлягають реабілітації, також осіб, щодо яких з політичних мотивів застосовано примусові заходи медичного характеру.

Крім того, відповідно до статті 3 Закону України від 17.04.1991 № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у редакції, яка діяла до 05.05.2018, було визнано реабілітованими всіх громадян, засланих і висланих з постійного місця проживання та позбавлених майна за рішенням органів державної влади і управління з політичних, соціальних, національних, релігійних та інших мотивів під приводом боротьби з куркульством, противниками колективізації, так званими бандпособниками та їх сім'ями.

Згідно з статтями 7 та 8 Закону України від 17.04.1991 № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у редакції, яка діяла до 05.05.2018, проведення перевірки щодо кримінальних справ репресованих осіб, складання відповідних висновків та видача довідок про реабілітацію покладалося на органи прокуратури. У випадках наявності підстав для визнання особи такою, що не підлягає реабілітації, остаточне рішення щодо реабілітації такої особи приймалося судом. Особі, яку було визнано такою, що не підлягає реабілітації, вручалася копія ухвали (постанови) суду, а в разі визнання особи необґрунтовано засудженою або підданою покаранню за рішенням позасудового органу – довідка про реабілітацію. Крім того, відповідно до статті 9 Закону України від 17.04.1991 № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у редакції, яка діяла до 05.05.2018, вирішення питань, пов'язаних з встановленням факту розкуркулювання, адміністративного виселення, здійснювалося штатними комісіями з питань поновлення прав реабілітованих, утвореними обласними, міськими та районними радами. За дорученням зазначених комісій факти безпідставності заслання і вислання, направлення на

спецпоселення, а також конфіскації і вилучення майна встановлювалися органами внутрішніх справ.

Таким чином, у період до 05.05.2018 довідки та інші документи про реабілітацію репресованих осіб приймалися (склалися) та видавалися репресованим особам органами прокуратури, судами, а у визначених Законом від 17.04.1991 № 962-XII «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» випадках також іншими органами.

Законом України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також чинною редакцією Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» не передбачено втрату чинності будь-якими довідками, посвідченнями або іншими документами про реабілітацію репресованих осіб, які були складені (прийняті) та/або видані репресованим особам у період до 05.05.2018. Так само зазначеними законодавчими актами не передбачено будь-якої обов'язкової повторної або додаткової реабілітації репресованих осіб, які вже були визнані в Україні реабілітованими до 05.05.2018.

Таким чином, особи, яких до набрання чинності Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», тобто до 05.05.2018 було визнано в Україні реабілітованими відповідно до статті 1 або статті 3 Закону України від 17.04.1991 № 962-XII «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у редакції, яка діяла до 05.05.2018, мають статус реабілітованих осіб згідно з Законом України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». Довідки або інші документи про реабілітацію, які до 05.05.2018 були видані таким особам органами прокуратури, судами, іншими державними органами України, штатними комісіями з питань поновлення прав реабілітованих, утвореними обласними, міськими та районними радами, є чинними та підтверджують факт визнання зазначених осіб реабілітованими.

У зв'язку з цим, у разі звернення до регіональної комісії з реабілітації особи, якій прокуратурою, судом, іншим державним органом України, штатною комісією з питань поновлення прав реабілітованих, утвореною обласною, міською чи районною радою до 05.05.2018 було видано довідку або інший документ про реабілітацію, регіональній комісії з реабілітації рекомендується в порядку пунктів 4 та 5 частини третьої статті 7² Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» повідомляти особу про те, що вона вже є реабілітованою, а відповідні довідки або інші документи про реабілітацію, які були видані їй в Україні до 05.05.2018 є чинними та підтверджують факт визнання особи реабілітованою.

2. Щодо статусу осіб, яких було визнано реабілітованими у державах – республіках колишнього Союзу РСР або державними органами Союзу РСР

Підпунктом 1 пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» передбачено, що довідки або посвідчення про

реабілітацію, видані у державах – республіках колишнього Союзу РСР або державними органами Союзу РСР, є чинними на території України.

Законом України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також чинною редакцією Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» не передбачено будь-якої обов'язкової повторної або додаткової реабілітації осіб, яким видано такі довідки або посвідчення про реабілітацію, а так само обов'язкового отримання такими особами висновків, рішень або інших документів від Національної комісії з реабілітації щодо підтвердження факту їх реабілітації.

Таким чином, особи, яких було визнано реабілітованими у державах – республіках колишнього Союзу РСР або державними органами Союзу РСР, мають в Україні статус реабілітованих осіб згідно з Законом України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років». Довідки, посвідчення або інші документи про реабілітацію таких осіб, видані у державах – республіках колишнього Союзу РСР або державними органами Союзу РСР, незалежно від дати видачі, є чинними та підтверджують факт визнання зазначених осіб реабілітованими.

У зв'язку з цим, у разі звернення до регіональної комісії з реабілітації особи, якій у державі – республіці колишнього Союзу РСР або державним органом Союзу РСР було видано довідку, посвідчення або інший документ про реабілітацію, незалежно від дати видачі такого документа, регіональній комісії з реабілітації рекомендується в порядку пунктів 4 та 5 частини третьої статті 7² Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» повідомляти особу про те, що вона вже є реабілітованою, а відповідні довідки або інші документи про реабілітацію, які були видані їй у державі – республіці колишнього Союзу РСР або державним органом Союзу РСР є чинними та підтверджують факт визнання особи реабілітованою.

3. Щодо статусу осіб, яких до набрання чинності Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» було визнано потерпілими від політичних репресій відповідно до рішень органів місцевого самоврядування

Законом України від 17.04.1991 № 962-XII «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у редакції, яка діяла до 05.05.2018, було передбачено, що репресовані особи у визначених цим Законом випадках та порядку визнаються або вважаються реабілітованими. Водночас, зазначеним Законом не передбачалося підстав визнання будь-яких осіб потерпілими від репресій (потерпілими від політичних репресій).

Разом з тим, у період з 1991 по 2018 роки деякими органами місцевого самоврядування було прийнято рішення, відповідно до яких окремі категорії громадян, які постійно проживали на території відповідних міст, районів або областей, могли бути визнані потерпілими від політичних репресій. До прикладу Львівською обласною радою було прийнято рішення від 10.03.2009 № 850 «Про визнання громадян потерпілими від політичних репресій», яким визнано потерпілими від політичних репресій громадян, які:

народилися в місцях позбавлення волі у жінок, ув'язнених з політичних мотивів, або примусово поміщених у лікувальні заклади; в дитячому віці перебували разом з батьками, один з яких був ув'язнений з політичних мотивів, у засланні, на виселенні або спецпоселенні; залишилися без опіки батьків, один з яких чи обоє були репресовані. Чинність зазначеного рішення поширювалися виключно на громадян, які постійно проживають на території Львівської області. Тому статус потерпілих від політичних репресій громадяни, які постійно проживали на території Львівської області, мали виключно у межах Львівської області.

Законом України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» з 05.05.2018 було запроваджено окрему категорію потерпілих від репресій. Відповідно до статті 1³ Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» потерпілими від репресій визнаються: чоловік або дружина репресованої особи, який/яка на момент здійснення репресії перебували у шлюбі з репресованою особою (пункт 1), діти репресованої особи, у тому числі усиновлені, які у віці до 18 років залишилися без батька, матері (усиновлювача) внаслідок здійснення репресій проти батька, матері (усиновлювача) або які народилися не пізніше ніж через 10 місяців з дня арешту батька, матері, або які народилися у місці позбавлення волі, на засланні, висланні під час перебування репресованої особи у місці позбавлення волі, на засланні, висланні, залишення репресованої особи для роботи у таборах Народного комісаріату внутрішніх справ у становищі вільнонайманого без права виїзду з прикріпленням до районів табору-будівництва, закріплення репресованої особи за будівництвом згідно з директивою Народного комісара внутрішніх справ та Прокурора СРСР від 29 квітня 1942 року № 185, або які народилися у матері, яку було примусово безпідставно поміщено до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу, під час перебування матері у такому психіатричному закладі, або які у віці до 18 років перебували, незалежно від тривалості, у спецприймальниках чи розподільниках, спеціальних будинках малюка чи дитячих будинках репресивних органів, або які внаслідок здійснення репресії проти батька, матері були примусово позбавлені імен, включаючи родові імена (пункт 2), інші особи, які на момент здійснення репресії спільно проживали, були пов'язані спільним побутом з репресованою особою або перебували на утриманні репресованої особи (пункт 3).

Водночас Законом України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також чинною редакцією Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» не передбачено підстав визнання будь-яких осіб потерпілими від політичних репресій, або поширення дії будь-яких рішень органів місцевого самоврядування, якими осіб було визнано потерпілими від політичних репресій у межах відповідних міст, районів або областей, на всю територію України. Тому такі рішення органів місцевого самоврядування не надають особі статусу потерпілої від репресій відповідно до статті 1³ Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

Таким чином, для набуття статусу потерпілої від репресій відповідно до зазначеного вище Закону така особа або інший заявник, визначений частиною другою статті 7 вищевказаного Закону, в її інтересах мають звернутися із відповідною заявою до

регіональної комісії з реабілітації за місцем проживання заявника - фізичної особи, місцезнаходженням заявника - юридичної особи або місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій.

4. Щодо можливості звернення до регіональних комісій з реабілітації із заявами про визнання реабілітованою або потерпілою від репресій особами, які є іноземцями, особами без громадянства або не мають місця проживання в Україні

Відповідно до статті 7 Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» розгляд та прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій здійснюються за заявою репресованої особи, її спадкоємців, будь-якого члена її сім'ї, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, громадського об'єднання, що провадить діяльність у сфері дослідження історії України ХХ століття та/або надання допомоги громадянам з питань, пов'язаних із реабілітацією жертв репресій тоталітарних режимів.

Заява подається за вибором заявника до регіональної комісії за місцем проживання заявника - фізичної особи, місцезнаходженням заявника - юридичної особи або місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій.

Відповідно до частини першої статті 29 та частини першої статті 379 Цивільного кодексу України місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово. Житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» місцем проживання є житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини.

Згідно з статтями 2 та 3 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається Конституцією України, цим та іншими законами України, а також міжнародними договорами України. Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Слід звернути увагу на те, що хоча частиною другою статті 1⁴ Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» передбачено, що у частині отримання грошових компенсацій, відшкодувань, повернення майна в натурі або інших пільг та виплат зазначений Закон поширюється виключно на

громадян України, іноземці або особи без громадянства у певних випадках також можуть звертатися із заявами про визнання їх реабілітованими або потерпілими від репресій. Такими випадками є наступні: якщо репресії стосовно таких осіб були вчинені на території України (пункт 1 статті 1⁴), якщо такі особи проживали на території України незалежно від тривалості проживання, і виїхали або з незалежних від їхньої волі обставин були переміщені за межі території України, де стосовно них були здійснені репресії (пункт 2 статті 1⁴), якщо інформація щодо здійснення репресій стосовно таких осіб міститься в архівних кримінальних справах, інших носіях архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, архівних документах, що зберігаються в архівних установах України (пункт 3 статті 1⁴). Визначення поняття «територія України», застосоване у цій статті, міститься у статті 1¹ Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

Законом України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також чинною редакцією Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» будь-якої спеціальної або окремої процедури звернення із заявами осіб, які є іноземцями або особами без громадянства, або не мають місця проживання в Україні, не передбачено.

Таким чином, особа, яка є іноземцем, особою без громадянства може звертатися із заявою про визнання реабілітованою або потерпілою від репресій до регіональної комісії з реабілітації у області або місті Києві, де розташоване житло, в якому така особа проживає постійно або тимчасово, а у разі, якщо особа не має постійного місця проживання в Україні – до регіональної комісії з реабілітації у області або місті Києві, де розташоване житло, в якому така особа проживає тимчасово. Зазначені особи також можуть звертатися із заявою до регіональної комісії за місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій.

У разі, якщо особа не має постійного або тимчасового місця проживання в Україні, така особа може звертатися із заявою про визнання реабілітованою або потерпілою від репресій виключно до регіональної комісії за місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій.

5. Щодо можливості звернення до регіональних комісій з реабілітації із заявами про визнання реабілітованою або потерпілою від репресій особами, які постійно проживають на тимчасово окупованій території

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» та пункту 1 частини першої статті 1 Закону України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» тимчасово окупованими територіями визнаються, в тому

числі, сухопутна територія Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, сухопутна територія у межах окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей. Межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях, затверджені Указом Президента України від 07.02.2019 № 32/2019.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» заява про визнання особи реабілітованою або потерпілою від репресій подається за вибором заявника до регіональної комісії за місцем проживання заявника - фізичної особи, місцезнаходженням заявника - юридичної особи або місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій.

Згідно з частиною першою статті 7² зазначеного вище Закону регіональні комісії є постійно діючими колегіальними органами, що утворюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі Радою міністрів Автономної Республіки Крим, головами обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Підпунктом 3 пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» передбачено, що регіональні комісії з реабілітації утворюються головами обласних та Київської міської державних адміністрацій протягом трьох місяців з дня затвердження Міністерством культури України типового положення про регіональні комісії з реабілітації.

Разом з тим, відповідно до підпункту 4 пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» зазначеного Закону регіональні комісії з реабілітації утворюються в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі протягом трьох місяців з дня повернення тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя під загальну юрисдикцію України та формування Ради міністрів Автономної Республіки Крим та Севастопольської міської державної адміністрації відповідно до Конституції та законів України.

Законом України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також чинною редакцією Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» будь-якої спеціальної або окремої процедури звернення із заявами осіб, які постійно проживають на тимчасово окупованій території України не передбачено.

Таким чином, особи, які постійно проживають на тимчасово окупованій території у межах окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей, визначених Указом Президента України від 07.02.2019 № 32/2019, можуть звертатися із відповідною заявою до регіональної комісії з реабілітації, яка утворена та діє на території Донецької або Луганської області відповідно, чи до регіональної комісії з реабілітації за місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів

комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій.

Особи, які постійно проживають на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим або міста Севастополя, які мають тимчасове місце проживання на території України, яка не є тимчасово окупованою, можуть звертатися із заявою до регіональної комісії з реабілітації у області або місті Кисві, де розташоване житло, в якому така особа проживає тимчасово. Зазначені особи також можуть звертатися із заявою до регіональної комісії за місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій, якщо таке місце зберігання знаходиться поза межами тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим або міста Севастополя. У разі, якщо такі особи не мають тимчасового місця проживання в Україні поза межами тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим або міста Севастополя, такі особи можуть звертатися із заявою до регіональної комісії за місцем зберігання архівних кримінальних справ, носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, інших архівних документів, у яких міститься інформація про здійснення репресій, якщо таке місце зберігання знаходиться поза межами тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим або міста Севастополя.

6. Щодо окремих питань, пов'язаних із визнанням особи потерпілою від репресій

Відповідно до статті 1³ Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» потерпілими від репресій визнаються: чоловік або дружина репресованої особи, який/яка на момент здійснення репресії перебували у шлюбі з репресованою особою (пункт 1), діти репресованої особи, у тому числі усиновлені, які у віці до 18 років залишилися без батька, матері (усиновлювача) внаслідок здійснення репресій проти батька, матері (усиновлювача) або які народилися не пізніше ніж через 10 місяців з дня арешту батька, матері, або які народилися у місці позбавлення волі, на засланні, висланні під час перебування репресованої особи у місці позбавлення волі, на засланні, висланні, залишення репресованої особи для роботи у таборах Народного комісаріату внутрішніх справ у становищі вільнонайманого без права виїзду з прикріпленням до районів табору-будівництва, закріплення репресованої особи за будівництвом згідно з директивою Народного комісара внутрішніх справ та Прокурора СРСР від 29 квітня 1942 року № 185, або які народилися у матері, яку було примусово безпідставно поміщено до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу, під час перебування матері у такому психіатричному закладі, або які у віці до 18 років перебували, незалежно від тривалості, у спецприймальниках чи розподільниках, спеціальних будинках малюка чи дитячих будинках репресивних органів, або які внаслідок здійснення репресії проти батька, матері були примусово позбавлені імен, включаючи родові імена (пункт 2), інші особи, які на момент здійснення репресії спільно проживали, були пов'язані спільним побутом з репресованою особою або перебували на утриманні репресованої особи (пункт 3).

Таким чином, Закон України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» фактично визначає три категорії осіб, які визнаються потерпілими від репресій: чоловіки (дружини) репресованої особи, діти репресованої особи.

інші особи, які на момент вчинення репресії спільно проживали, були пов'язані спільним побутом або перебували на утриманні репресованої особи.

Відповідно до статті 1¹ зазначеного вище Закону репресованою особою є особа, яка зазнала репресій з мотивів та у формах, визначених цим Законом. Отже головною відмінністю між репресованою особою та потерпілим від репресій є те, що проти репресованої особи безпосередньо здійснювалися репресії у відповідній формі (формах). Натомість проти особи, яка є потерпілою від репресій, репресії безпосередньо не здійснювалися, однак у зв'язку з тим, що станом на момент вчинення репресій між потерпілим та репресованою особою існували родинні або інші, визначені Законом зв'язки чи зобов'язання, особа, яка є потерпілою від репресій, у зв'язку із здійсненням репресій могла зазнавати моральних або інших страждань.

Частинами першою – третьою статті 8 зазначеного Закону передбачено, що попередній розгляд обставин, пов'язаних із здійсненням репресій проти конкретної особи, здійснюється регіональною комісією з реабілітації. Для цього вона досліджує матеріали архівної кримінальної справи, інші речові або письмові докази, у тому числі за їх місцезнаходженням, заслуховує пояснення заявника або його представника, інших осіб, яким відомі будь-які обставини, що стосуються здійснення репресій проти конкретної особи, може залучати осіб, які володіють спеціальними знаннями у галузі науки, мистецтва, техніки, ремесла тощо. За результатами попереднього розгляду обставин, пов'язаних із здійсненням репресій проти конкретної особи, регіональна комісія готує обґрунтовані пропозиції щодо можливості визнання особи реабілітованою або потерпілою від репресій, які разом із зібраними документами та матеріалами подає Національній комісії з реабілітації. Рішення про визнання особи реабілітованою або потерпілою від репресій приймається Національною комісією з реабілітації за результатом розгляду на її засіданні документів, матеріалів та обґрунтованих пропозицій, отриманих від регіональної комісії з реабілітації.

З огляду на це, при попередньому розгляді обставин та прийняття рішення про визнання особи потерпілою від репресій необхідно не лише встановити обставини здійснення репресій проти репресованої особи, із якою у особи, яку пропонується визнати потерпілою від репресій, існували родинні або інші, визначені Законом зв'язки чи зобов'язання, але й встановити факт існування таких зв'язків та зобов'язань станом на момент здійснення репресій проти репресованої особи.

Слід звернути увагу на те, що відповідно до частини шостої статті 8 Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» прийняття рішення про визнання особи потерпілою від репресій лише на підставі пояснень заявника або його представника, інших осіб, яким відомі будь-які обставини, що стосуються здійснення репресій проти конкретної особи, забороняється.

Тому для встановлення факту існування родинних або інших, визначених Законом зв'язків чи зобов'язань, між репресованою особою та особою, яку пропонується визнати потерпілою від репресій, регіональні та Національна комісія з реабілітації мають не лише заслухати пояснення самого заявника або інших осіб, але й дослідити матеріали архівної кримінальної справи, інші речові або письмові докази. До прикладу, факт перебування особи, яку пропонується визнати потерпілою від репресій, у шлюбі з репресованою особою станом на момент здійснення репресій може бути підтверджений на підставі свідчення про

одруження або іншого документа про одруження таких осіб. Дата та місце народження особи, яку пропонується визнати потерпілою від репресій, можуть бути встановлені на підставі свідоцтва про народження або іншого документа, в якому вказано інформацію про дату, місце народження, а також батьків такої особи.

Слід звернути увагу на те, що для визнання потерпілою від репресій особи, яка народилася у місці позбавлення волі, на засланні, висланні під час перебування репресованої особи, яка є її батьком або матір'ю, у місці позбавлення волі, на засланні, висланні, необхідно встановити відповідність місця та дати народження такої особи місцю позбавлення волі, заслання, вислання її батька та/або матері, а також часу, коли її батько (матір) перебували у місці позбавлення волі, на засланні або висланні. У разі, якщо особа народилася у репресованого батька (матері) у місці, у якому її репресовані батько (матір) відбували покарання, перебували на засланні або висланні, але після звільнення батька (матері) з місця відбування покарання, заслання або вислання, то для прийняття рішення про визнання такої особи потерпілою від репресій необхідно також встановити наявність обмежень на виїзд або залишення репресованим батьком (матір'ю) особи місця відбування покарання, заслання або вислання. Для визнання потерпілою від репресій особи, яка на момент здійснення репресії спільно проживала, була пов'язана спільним побутом з репресованою особою або перебувала на утриманні репресованої особи, необхідно встановити факт спільного проживання такої особи із репресованою особою, або обставини, які свідчать про перебування на утриманні або спільний побут особи, яку пропонується визнати потерпілою від репресій, з репресованою особою.

Зазначені обставини можуть бути встановлені в тому числі, але не виключно, на підставі матеріалів архівної кримінальної справи по обвинуваченню репресованої особи, контрольно-наглядової справи, інших носіїв архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, архівних документів або інших письмових чи речових доказів.

Слід також взяти до уваги, що відповідно до статей 1³, 1⁴ та 8, а також інших норм Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» факт реабілітації репресованої особи не є обов'язковою умовою для подальшого визнання потерпілою від репресій особи, яка є чоловіком (дружиною), дитиною або спільно проживала, була пов'язана спільним побутом чи перебувала на утриманні репресованої особи. Однак у випадку відсутності факту реабілітації репресованої особи регіональна та Національна комісія з реабілітації мають встановити не лише факт родинних зв'язків або спільного проживання, перебування на утриманні чи спільного побуту особи, яку пропонується визнати потерпілою від репресій, із репресованою особою, але й факт здійснення репресій проти репресованої особи.

7. Щодо окремих питань, пов'язаних із визнанням особи реабілітованою

Відповідно до статті 1² Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» реабілітованими визнаються особи: які до 24 серпня 1991 року були обвинувачені або яким було призначено покарання за рішенням позасудового органу незалежно від діяння або мотивів обвинувачення чи призначення покарання (пункт 1), стосовно яких до 24 серпня 1991 року були здійснені репресії у формах, визначених статтею 2 цього Закону, за рішенням іншого репресивного

органу, якщо встановлено факт здійснення репресій проти таких осіб з класових, національних, політичних, релігійних, соціальних мотивів (пункт 2), стосовно яких до 24 серпня 1991 року були здійснені репресії за рішенням іншого репресивного органу, якщо встановлено недоведеність вини таких осіб у скоєнні злочину або адміністративного правопорушення (пункт 3), які до 24 серпня 1991 року були арештовані, перебували під вартою і яким було пред'явлено обвинувачення за статтями законодавчих актів, передбачених пунктами 1-5, за законодавчими актами, передбаченими пунктами 6-14, за діяння, передбачені пунктами 15-22 статті 3 цього Закону, якщо справи проти таких осіб були припинені під час слідства, попереднього (досудового) слідства або закриті за відсутності події злочину, відсутності складу злочину, недоведеності участі особи у вчиненні злочину (пункт 4), стосовно яких до 24 серпня 1991 року за рішенням іншого репресивного органу були здійснені репресії у формах, визначених статтею 2 цього Закону, за недонесення (неповідомлення) про вчинення або підготовку до вчинення іншою особою діяння, за яке законодавством, що діяло до 24 серпня 1991 року, було передбачено кримінальну або адміністративну відповідальність, за умови що особа, якій призначено покарання за вчинення або підготовку до вчинення такого діяння, була реабілітована в установленому порядку (пункт 5).

Також відповідно до статті 1⁴ зазначений Закон у частині визнання реабілітованими поширюється на осіб, які належать до однієї з таких категорій осіб: особи, зазначені у статтях 1², 1³ цього Закону, якщо репресії стосовно таких осіб були здійснені на території України (пункт 1), особи, зазначені у статтях 1², 1³ цього Закону, які проживали на території України, незалежно від тривалості проживання, і виїхали або з незалежних від їхньої волі обставин були переміщені за межі території України, де стосовно них були здійснені репресії (пункт 2), особи, зазначені у статтях 1², 1³ цього Закону, інформація щодо здійснення репресій стосовно яких міститься в архівних кримінальних справах, інших носіях архівної інформації репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років, архівних документах, що зберігаються в архівних установах України (пункт 3), особи, зазначені у статтях 1², 1³ цього Закону, які є громадянами України (пункт 4).

З огляду на це, для визнання особи реабілітованою необхідно встановити факт наявності у репресованої особи громадянства України, або факт проживання такої особи до або на момент здійснення репресій на території України, або факт наявності інформації щодо здійснення репресій стосовно такої особи у архівних установах України. Слід також звернути увагу на те, що у разі, якщо репресії проти особи були здійснені за рішенням позасудового органу, то для визнання особи реабілітованою окрім встановлення факту наявності у репресованої особи громадянства України, або факту проживання такої особи до або на момент здійснення репресій на території України, або факту наявності інформації щодо здійснення репресій стосовно такої особи у архівних установах України відповідно до статті 8 Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» необхідно перевірити або встановити лише факт обвинувачення або призначення покарання репресованій особі за рішенням будь-якого позасудового органу, перелік яких наводиться у статті 1¹ зазначеного Закону. Встановлення конкретного діяння, за яке особу було репресовано, або мотивів обвинувачення чи призначення покарання не вимагається.

Разом з тим, якщо особу було репресовано за рішенням іншого репресивного органу, то для визнання такої особи реабілітованою необхідно також встановити не лише форму репресії, а також мотив та ознаку репресії відповідно до статей 1¹, 2 та 3 зазначеного вище Закону. До прикладу, якщо особа загинула у бою з військами Народного комісаріату внутрішніх справи, не зважаючи на те, що пунктом 1 статті 2 зазначеного вище Закону «позбавлення життя» визначено як форма репресій, зазначена обставина за відсутності мотиву та ознаки репресій не є самостійною та достатньою підставою для визнання того, що стосовно особи було вчинено репресію у розумінні статті 1¹ Закону, і, відповідно, подальшого визнання такої особи реабілітованою.

8. Щодо документів, які доцільно подавати заявникам до регіональних комісій з реабілітації разом із заявою про визнання реабілітованими (потерпілими від репресій)

Відповідно до статті 7 Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» розгляд та прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій здійснюються за заявою репресованої особи, її спадкоємців, будь-якого члена її сім'ї, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері відновлення та збереження національної пам'яті Українського народу, громадського об'єднання, що провадить діяльність у сфері дослідження історії України ХХ століття та/або надання допомоги громадянам з питань, пов'язаних із реабілітацією жертв репресій тоталітарних режимів. Форма такої заяви наведена у додатку 2 до Типового положення про регіональну комісію з реабілітації, затвердженого наказом Міністерства культури України від 25 жовтня 2018 р. № 926 (далі – Типове положення про регіональну комісію з реабілітації).

Чинним законодавством не визначено переліку документів або матеріалів, які обов'язково мають бути додані заявником до заяви, крім випадку, якщо така заява від імені заявника подається його представником. У такому разі до заяви додається оригінал або засвідчена копія довіреності або іншого документа на представництво інтересів заявника.

Разом з тим, відповідно до статей 7² та 8 Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також пункту 10 розділу VI Типового положення про регіональну комісію з реабілітації у разі, якщо репресії були здійснені проти особи за рішенням іншого репресивного органу, регіональні комісії з реабілітації, здійснюючи попередній розгляд обставин, пов'язаних із здійсненням репресій, досліджують матеріали архівної кримінальної справи, інші речові або письмові докази, заслуховують пояснення заявника, інших осіб, яким відомі будь-які обставини, що стосуються репресій.

Такі матеріали та докази можуть бути надані заявником або одержані регіональною комісією з реабілітації від відповідних центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, архівних установ в порядку пункту 3 частини третьої статті 7² Закону України «Про реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

З огляду на це, регіональним комісіям з реабілітації рекомендується при прийнятті заяв про визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій роз'яснювати заявникам, що разом із заявою доцільно також одразу подавати всі наявні у них документи та матеріали (оригінали або копії), які стосуються здійснення репресій, а у разі подання заяв про визнання осіб потерпілими від репресій – також документи, які підтверджують зв'язок із репресованими особами. Такими документами можуть бути, зокрема, але не виключно: архівна кримінальна справа, архівні або інші документи, у яких міститься інформація про діяння та/або законодавчі акти, на підставі яких особу було репресовано, форму репресій, місце та строк (термін) відбування покарання, звільнення від відбування покарання (з місця позбавлення волі, спецпоселення, психіатричного закладу тощо); паспорт громадянина України або інший документ, що посвідчує особу; свідоцтво про народження або інший документ, у якому вказані батьки особи – якщо заявник є дитиною репресованої особи (осіб); свідоцтво про шлюб або інший документ, у якому міститься інформація про перебування особи в шлюбі з репресованою особою станом на момент здійснення репресій – якщо заявник є чоловіком або дружиною репресованої особи; документ про зміну прізвища (імені, по батькові, інших даних) заявника – якщо заявником, який є чоловіком (дружиною) чи дитиною репресованої особи, було внаслідок укладення шлюбу або з інших причин змінено прізвище (ім'я, по батькові, інші дані).

Слід звернути увагу на те, що навіть у разі відсутності таких документів у заявника або їх не подання заявником разом із заявою про визнання реабілітованим чи потерпілим від репресій, відмова у прийнятті регіональною комісією з реабілітації та розгляді такої заяви заборонена.

9. Щодо органів, які проводять видачу посвідчень про право на пільги реабілітованим

Статтею 6 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» передбачено, що реабілітованим, які мають право на передбачені цим Законом пільги, видається посвідчення єдиного зразка, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Видача цього посвідчення проводиться за місцем проживання виконавчими органами відповідних сільських, селищних, міських рад, у тому числі обраними об'єднаними територіальними громадами.

Відповідно до частини першої статті 11 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» виконавчими органами сільських, селищних, міських рад є їх виконавчі комітети, відділи, управління та інші створені радами виконавчі органи.

Звертаємо увагу на те, що видача або виготовлення посвідчень про право на пільги реабілітованих до повноважень регіональних комісій з реабілітації та Національної комісії з реабілітації визначених статтями 7, 7¹, 7² та 8 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також Положенням про Національну комісію з реабілітації та типовим положенням про регіональну комісію з реабілітації, затвердженими наказом Міністерства культури України від 25.10.2018 № 926, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 12.11.2018 за № 1281/32733, не належить.

Слід також зважати на те, що комісії з питань поновлення прав реабілітованих, які були утворені обласними, міськими та районними радами у відповідності до статті 9 Закону

України від 17.04.1991 № 962-ХІІ «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» (у редакції, яка діяла до 05.05.2018) та Положення про комісії Рад народних депутатів з питань поновлення прав реабілітованих, затвердженого постановою Кабінету Міністрів УРСР від 24.06.1991 № 48 «Про заходи щодо реалізації Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», також відповідно до чинного законодавства України не є виконавчими органами відповідних місцевих рад та не наділені повноваженнями щодо видачі посвідчень про право на пільги реабілітованих.

З огляду на це, видача посвідчень про право на пільги реабілітованих здійснюється виконавчим комітетом, або відділом, управлінням чи іншим виконавчим органом, створеним сільською, селищною, міською радою, у тому числі обраною об'єднаною територіальною громадою, до повноважень якого відповідно до положення про цей орган та/або рішенням сільської, селищної або міської ради віднесено видача таких посвідчень. Зразок такого посвідчення затверджений постановою Кабінету Міністрів УРСР від 24.06.1991 № 48 «Про заходи щодо реалізації Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

10. Щодо чинності посвідчень про право на пільги реабілітованих, виданих до набрання чинності Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років»

Статтею 6 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» передбачено, що реабілітованим, які мають право на передбачені цим Законом пільги, видається посвідчення єдиного зразка, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Видача цього посвідчення проводиться за місцем проживання виконавчими органами відповідних сільських, селищних, міських рад, у тому числі обраними об'єднаними територіальними громадами.

Зразок посвідчення про право на пільги реабілітованих затверджений постановою Кабінету Міністрів УРСР від 24.06.1991 № 48 «Про заходи щодо реалізації Закону Української РСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

Законом України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також іншими законодавчими актами України не передбачено втрату чинності або обов'язкового переоформлення посвідчень про право на пільги реабілітованих, які були видані до набрання чинності Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», тобто до 05.05.2018.

З огляду на це, такі посвідчення є чинними та діють протягом строку, на який їх було видано та не потребують переоформлення.

11. Щодо підстав видачі посвідчень про право на пільги реабілітованих

Статтею 6 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» передбачено, що реабілітованим, які мають право на

передбачені цим Законом пільги, видається посвідчення єдиного зразка, що затверджується Кабінетом Міністрів України. Видача цього посвідчення проводиться за місцем проживання виконавчими органами відповідних сільських, селищних, міських рад, у тому числі обраними об'єднаними територіальними громадами.

Статтею 7 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» у редакції, яка діє з 05.05.2018, передбачено, що прийняття рішень з питань визнання осіб реабілітованими або здійснюється Національною комісією з реабілітації за поданням регіональних комісій з реабілітації. Відповідно до пункту 2 частини першої статті 7¹, частини третьої статті 8 зазначеного Закону, а також пункту 11 розділу VI Положення про Національну комісію з реабілітації, затвердженого наказом Міністерства культури України від 25.10.2018 № 926, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 12.11.2018 за № 1281/32733, за результатами розгляду обґрунтованих пропозицій та матеріалів, які надійшли від регіональних комісій з реабілітації, Національна комісія з реабілітації приймає висновки та рішення про визнання осіб реабілітованими або потерпілими від репресій.

Разом з тим, статтями 7, 8 та 9 Закону України від 17.04.1991 № 962-XII «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» у редакції, яка діяла до 05.05.2018, передбачалося, що складання висновків та видача довідок про реабілітацію здійснювалася органами прокуратури, а у окремих, визначених цими статтями випадках, визнання особи реабілітованою здійснювалося на підставі ухвали (постанови) суду або рішення штатних комісій з питань поновлення прав реабілітованих, утворених обласними, міськими та районними радами. Втрата чинності такими довідками або іншими документами про реабілітацію репресованих осіб, виданими до 05.05.2018, або будь-якого обов'язкового підтвердження факту реабілітації таких осіб, або проведення будь-якої додаткової чи повторної реабілітації таких осіб Національною комісією з реабілітації або регіональними комісіями з реабілітації законодавством не передбачено.

Окрім того, репресовані особи могли також бути визнані реабілітованими у державах – республіках колишнього Союзу РСР або державними органами Союзу РСР. Слід звернути увагу на те, що відповідно до підпункту 1 пункту 3 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 13.03.2018 № 2325-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури реабілітації жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» довідки або посвідчення про реабілітацію, видані у державах – республіках колишнього Союзу РСР або державними органами Союзу РСР, є чинними на території України.

З огляду на це, у разі, якщо особа була визнана реабілітованою після 05.05.2018 та згідно з статтею 6 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» має право на пільги, підставою для видачі такої особі посвідчення про право на пільги реабілітованих є висновок та рішення Національної комісії з реабілітації, засвідчені копії яких вручаються (надсилаються) такій особі.

У разі, якщо особа була реабілітована в Україні до 05.05.2018 та згідно з статтею 6 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» має право на пільги, підставою для видачі такої особі посвідчення про право на пільги реабілітованих є висновок, виданий органами прокуратури, або ухвала

(постанова) суду, або рішення штатної комісії з питань поновлення прав реабілітованих, або інший документ про реабілітацію такої особи, виданий відповідним державним органом України.

У разі, якщо особа була реабілітована в державі – республіці колишнього Союзу РСР незалежно від часу реабілітації або державним органом Союзу РСР, та згідно з статтею 6 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» має право на пільги, підставою для видачі такій особі посвідчення про право на пільги реабілітованих є довідка або посвідчення про реабілітацію, видані у державі – республіці колишнього Союзу РСР або державним органом Союзу РСР.

12. Щодо пільг, виплат та інших компенсацій реабілітованим особам

Види пільг, виплат та інших компенсацій реабілітованим особам, а також особи, які мають право на їх отримання, визначаються статтями 5 та 6 Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років».

Відповідно до статті 5 зазначеного вище Закону грошові компенсації у розмірі однієї мінімальної заробітної плати за кожний місяць позбавлення волі, але не більш як 75 мінімальних заробітних плат встановлені для реабілітованих осіб, які «відбували покарання у вигляді позбавлення волі або примусового поміщення у лікувальні заклади». Також статтею 6 зазначеного Закону реабілітованим особам, які відбували покарання у вигляді тримання під вартою, перебування у місцях позбавлення волі, заслання, перебування на примусовому лікуванні «час тримання під вартою, відбування покарання в місцях позбавлення волі, заслання або перебування на примусовому лікуванні зараховується у потрібному розмірі в стаж роботи для призначення трудових пенсій». Реабілітованим громадянам, які потребують поліпшення житлових умов, надається право на першочергове одержання житла. Право на одержання безпроцентної позики та першочергове забезпечення будівельними матеріалами для будівництва житла надано реабілітованим особам, «які проживають у сільській місцевості».

Також, «якщо реабілітована відповідно до цього Закону особа стала особою з інвалідністю внаслідок репресій або є пенсіонером, їй надається також право на: одержання пільгових путівок для санаторно-курортного лікування та відпочинку; за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем і відсутності протипоказань до керування ним - забезпечення автомобілем безоплатно, за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем і протипоказань до керування ним - забезпечення автомобілем з правом передачі керування автомобілем члену сім'ї на пільгових умовах, що визначаються Кабінетом Міністрів України; безплатний проїзд всіма видами міського пасажирського транспорту (крім таксі) та на автомобільному транспорті загального користування (за винятком таксі) в сільській місцевості в межах адміністративного району за наявності посвідчення встановленого зразка, а в разі запровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду - також електронного квитка, який видається на безоплатній основі; зниження оплати жилої площі та комунальних послуг на 50 процентів в межах норм, передбачених чинним законодавством; позачергове надання медичної допомоги і 50-процентне зниження вартості ліків за рецептом; переважне право на вступ до садівницьких товариств. першочергове право на вступ до житлово-будівельних кооперативів: першочергове встановлення телефону».

Також реабілітованим особам «із числа тих, яких було піддано репресіям у формі (формах) позбавлення волі (ув'язнення) або обмеження волі чи примусового безпідставного поміщення здорової людини до психіатричного закладу за рішенням позасудового або іншого репресивного органу, за їх вибором надаються пільги та інші соціальні гарантії, передбачені цією статтею або статтею 12 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», а особам із числа таких осіб, яким встановлено інвалідність, - статтею 13 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» або пунктом «г» статті 77 Закону України «Про пенсійне забезпечення», або статтею 47 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Крім того, реабілітовані особи мають право на безоплатну правову допомогу відповідно до закону, що регулює надання безоплатної правової допомоги, щодо питань, пов'язаних з реабілітацією.

13. Щодо пільг, виплат та інших компенсацій особам, яких визнано потерпілими від репресій

Чинним Законом України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», а також іншими законодавчими актами України право осіб, яких визнано потерпілими від репресій, на отримання пільг, виплат або інших компенсацій не передбачено.

Разом з тим, органи місцевого самоврядування, в тому числі обрані (утворені) об'єднаними територіальними громадами, можуть приймати рішення щодо надання пільг, виплат та інших компенсацій особам, яких визнано потерпілими від репресій, за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів.

**Начальник Відділу правового забезпечення
Українського інституту національної пам'яті**

С. Рябенко